

Mark Szergejevics Haritonov

Hetvennel visszapergetve

Tíz éve a következő év jeles magyar hetveneseinek szentelt számunkat tavaly külföldi jelességekkel szeretnénk volna kibővíteni, mint kiderült, túl nagy fába vágtuk a fejszénket. Egy éppen most hetvenéves külföldi jubiláns vallomásának közlésével azonban jelezzük a korosztályi tabló bővítésének élő igényét. Mark Szergejevics Haritonov orosz író az ukrajnai Zsitomirban született 1937. augusztus 31-én. Tanárképző főiskolát végzett Moszkvában, középiskolai tanár, újságíró, majd kiadói szerkesztő volt. 1988-ig nem publikálhatott legálisan, Kafka, Zweig, Canetti, Hesse, Thomas Mann műveinek fordítója.

Horoszkóp. Születésem éve, 1937, sok honfitársamban különös érzéseket ébreszt. Ez volt az év, amikor a terror a legmagasabbra hágott, a letartóztatások, kínzások, agyonlövésések éve, az általános félelem éve.

Néha eszembe jut, hogy talán az akkori levegőből a lelkembe és a vérembe is bejutott valami. Hiszen van egy olyan nem tudományosan elfogadott vélemény, amely szerint az asszonyt a terhesség alatt érő benyomások hatással vannak az utódra. Valami hasonlót erősített meg kísérletileg a bibliai Jákob is, amikor a birkanyájban a tarkák szaporításán serénykedett. Akárhogy is van, a földi dolgok állapota születése napján nem kevesebb erővel hat az újszülöttre, mint a csillagok állása. A horoszkópnak ez a fajtája felidézi, ha csak újságcikkekből is, mi történt azon a napon, 1937. augusztus 31-én.

Ezen a napon tért vissza Moszkvába két sztratoszféra-kutató, J. Ukrajinszkij és V. Alekszejev, miután sikeres repülést hajtottak végre a szubsztratoszférába. A helyi rádióban háziasszonyoknak szóló adás ment, a Pravda vezércikkének címe – „Egyre fokozódó, sosem látott sebességgel emelkedik a Szovjetunió nagyszámú munkás tömegének kulturális színvonala”, koncert Csajkovszkij és Tanyejev műveiből. Előző éjjel az ukrajnai Népbiztosok Tanácsának elnöke, Ljubcsenko öngyilkossággal vetett véget életének – „miután szovjetellenes kapcsolataiba belezavarodott, szemmel láthatóan a szovjet nép előtt érzett felelősség és Ukrajna érdekeinek elárulása miatti félelmében”. Ugyanezen a napon nevezték ki utódját, Bondarenkót. A Podviszockij körzetben lelepleztek egy ellenforradalmár szervezetet, amelynek élén a kerületi bizottság titkára állt. Ezen a napon 200 darab teherautót és 5 darab ZISZ személygépkocsit gyártottak. Lizenko akadémikus bejelentette a búza egy új fajtájának előállítását, „amelyhez fogható nincs az egész világgyűjteményben”. Moszkvában folytatódott a Sztrasztnij kolostor lebontása. Az ukrajnai Zlatopolje faluban letartóztatták Szergej Ivahnyjuk szerzetest, aki a német fasisztákat és a trockistákat dicsőítette. A Vahtangov Színházban a „Sok húhó semmiért” című komédiát játszották.

Ahogy különböző helyeken tartózkodó különböző emberek egyidejű élet-helyzetét próbáltam elképzelni, mások emlékirataiból, naplóból és elbeszéléseiből kiemeltem ezt a dátumot, 1937 augusztus 31-ét.

Ezen a napon Vlagyimir Pavlovics Efroimszon genetikus megkapta elbocsátólevelét, „munkája fölöslegessége miatt” kirúgták, az anyagot, amelyet a selyemhernyó-tenyésztés genetikájáról készített elő, megsemmisítették. Szergej Klicskov költő felesége, V. N. Gorbacseva ezen a napon táviratban értesítést kapott arról, hogy Nyikolaj Kljujev költő már nincsen Tomszkban, lehetséges, hogy börtönbe szállították át. De vajon élt-e még egyáltalán ekkor?

Harmsz fejével. Mire gondolt Danyiil Harmsz 1937. augusztus 31-én? Azt tudom, hogy augusztus 12-én ezt írta:

Gondolataim szétszaladnak.
Zavar a félelem.

Talán ezt írta dátum nélkül ezen a napon:

Szörnyű, hogy folyik el belőlem az erő.
Szörnyű, hogy folyik el belőlem az erő.

Vagy ezt, nap nélkül 1937 augusztusában:

Ne siránkozz. Ennek is van határa.
És hiába teszed. Nincs igazad.
Elhibáztad az életedet mára,
A sírodat te ásod önmagad.

Gyermekkorom tájképei. Mi volt nekem gyermekkoromban a természet? A környékbeli vasúti töltés szulákkal benőtt lejtője, a szemközti üres telek. A mai napig jobban ismerem a kövek és a szemét között ott növő füveket és virágokat, mint a későbbi években megismert összes többi növényt.

A házaktól nem messze ömlött a Moszkva folyóba a Büdöske folyó. Egy városi térképen is láttam ezt a nevet, az összes többin Kotlovka folyónak hívták, mára vezetékbe bújttatták. Ez a folyó valóban erősen illatozott és mindennap színt változtatott, barnászöldből barnássárga, barnászörös. A feljebb lévő bórgyár színezte a vizet.

És ez mégis a természet volt, ugyanolyan jelentős, mint a valódi erdők, mezők, kertek és folyók, ahol valóban lehetett fürdeni. Talán a legmeglepőbb, hogy végül, úgy tűnik, bebizonyosodik, hogy ez is táplálhatta a lelket, hogy ennek az úgymond lelki tápláléknak a minősége egyáltalán nem befolyásolja egyértelműen a szervezet tulajdonságait.

Mégiscsak a lélek képességei döntik el, mennyire tudja a lélek elsajátítani és átdolgozni a külső benyomásokat, hogyan dolgozza át a szervezet még a szűkös anyagi ételt is valami teljes értékűvé. Nincs olyan egyenes arányosság, hogy amit megesszel, azzá leszel. Persze csak ha nem megyünk a határesetekig, ahonnan az angolkór, a skorbut, a tüdővész és a pszichózisok kezdődnek.

Hiszen azoknak az éveknek a lelki tájképét sem lehet teljes értékűnek nevezni. Sok mindent és a legfontosabbat, egyszerűen nem ismertük a kultúránkból. Annak a kornak a gyermekei számára Dosztojevszkij és Jeszenyin nem is létezett, nem létezett az ikonfestészet és az egész világ festészete, Paszternak és Mandelstam, Cvetajeva és Bulgakov, Platonov és Babel. Ahmatovát csak a zsdanovi beszéd jelzői alapján ismertük mint félig apácát, félig szajhát, ugyanitt Zoscenko valamilyen félmajom mellé került. Akkori úttörőszemmel nem volt egészen világos, miért maradtak mindketten életben (az ellenségeknek főbe lövés járna).

Egyszer elmentem a Képzőművészeti Múzeumba a Sztálinnak készült ajándékok kiállítására, egy gyöngy pénztárcára emlékszem, egy kar nélküli nő a lábujjaival varrta ki, meg egy rizsszemecskére vésett Sztálin-portréra, mikroszkópon át kellett nézni... Istenem, Istenem! És a dalok a hangszóróból, és a „Krokodil” folyóirat karikatúrái!

Tényleg, most jött el az idő, hogy elcsodálkozunk, hogy lehet az, hogy mégis sikerült úgy felnőnünk, hogy nem lettünk komplett idioták. Természetesen nagyon sokunk fejlődése visszamaradt. Mindent újra kellett értékelni, és előről, olykor kínkeservvel újra kellett alkotnunk a legfontosabb elképzeléseket.

De lehet, hogy a lélek számára az erőfeszítésnek ez a szükséglete nem jelentett kevesebbet, mintha a táplálék elérhető lett volna? Lehet, hogy a legfontosabb ebben az erőfeszítésben, ebben a lelki munkában rejlett? Ez a képesség pedig valószínűleg egyrészt velünk született, másrészt a nevelésből adódik. A családban mégiscsak belénk oltották az őszinteség, a lelkiismeretesség, a jóság és a munka fogalmát. És végül azért ott voltak a klasszikusok, az első számú lelki táplálék. Ott volt Puskin és Lermontov, Tolsztoj és Csehov, és a hangszórókból fenséges zene szólt.

Manchin Júlia és Hetényi Zsuzsa fordítása

Peter Stamm

Agnes

(Részlet)

...1...

Agnes halott. Egy történet ölte meg. Számomra nem maradt más belőle, csak ez a történet. Azon a kilenc hónappal ezelőtti napon kezdődött, mikor először találkoztunk a Chicago Public Libraryban. Hideg volt, mikor megismertük egymást. Hideg, mint szinte mindig ebben a városban. Most viszont hidegebb van, és havazik. A Michigan-tó felől havat hord a viharos szél, s üvöltését még a nagy, szigetelt ablakon keresztül is hallani lehet. Havazik, de a hó nem marad meg, csak ott, ahol már nem éri a szél. Eloltottam a villanyt, s bámulom a ki-világított felhőkarcolók tetejét, egy fényoszóval megvilágított amerikai zászlót, melybe újból és újból belekap a szél, és az alatt fekvő üres tereket, ahol most az éjszaka közepén is zöldről pirosra és pirosról zöldre váltanak a lámpák, mintha semmi sem történt volna, mintha semmi sem történne.

Egy rövid ideig itt laktam Agnessel ebben a lakásban. Ez volt az otthonunk, de most, hogy Agnes elment, idegenné és elviselhetetlenné vált a lakás. Csak egy centiméternyi üveg, csak egy lépés választ el Agnestől. Az ablakok viszont nem nyílnak ki.

Már ki tudja, hányadszor nézem meg ezt a felvételt, amit Agnes akkor csinált, mikor a Columbus Day alkalmából kirándulni mentünk. Columbus Day in Hoosier National Forest, írta gondosan formált betűivel a dobozra és a kazettára, s két vonallal alá is húzta, mint ahogyan kisiskolásként a számítások eredményeit húztuk alá. Levettem a tévé hangját. A képek valószerűbbnek tűnnek, mint az engem körülvevő lakás. Valami különös fény van bennük, a széles mező fénye egy októberi délutánon.

Egy üres mező, közel s távol sehol egy város, egy falu, még egy farm sem. Rövidre vágott sorozatok, anélkül hogy a kép lényegesen megváltozna. Mindig újabb nekifutások és próbálkozások a táj bemutatására. Néha megsejtem, hogy éppen miért kapcsolta be Agnes a kamerát: egy furcsa formájú felhő, egy reklámtábla, egy távoli erdősáv, mely szinte láthatatlan a nagylátószögű lencsével. Aztán én, ahogyan a kormánynál ülök. Grimaszolok. S majd a kísérletezés, hogy önmagát is megmutassa: a visszapillantó, abban óriásként a kamera, és mögötte, alig észrevehetően, Agnes maga. Aztán végül még egyszer Agnes, ezúttal a kormánynál, amint épp egy elhárító kézmozdulatot tesz.

A parkfelügyelő. Szintén elutasítóan int kezével, viszont Agnessel ellentétben, nevet közben. A kezére közelít, ami egy térképlapon éppen egy utat mutat, mely a képen már felismerhetetlen. A felügyelő visszaroskad a székébe, kinyit egy fiókot, s néhány brosúrát vesz elő. Nevet, és egyet a kamera elé tart: How

to survive Hoosier National Forest. A kép ingadozni kezd, s alulról egy kéz nyúl az ismertető után. A parkfelügyelő rendületlenül beszél, arca elkomolyodik. A kamera elfordul tőle, röviden engem vesz. Hirtelen az erdőt, lazán egymásra hányt farakást. A földön fekszem, úgy tűnik, mintha aludnék, de legalábbis becsuktam a szemem. A kamera felülről rám közelít, egyre közelebb jön, míg életlen nem lesz a kép, végül visszahátrál. Aztán bebarangolja az egész testemet, a fejem búbjától egészen a lábujjamig, majd vissza. Hosszasan elidőz az arcomon, ismét megkísérel közelebb jönni, a kép azonban megint életlen lesz, s újból visszahátrál.

– Videó nem kell? – kérdezte a hátrafésült és bepacsulizott hajú eladó, mikor órákkal ezelőtt leugrottam sörért az üzletbe. Agnes felől érdeklődött. Elment, mondtam, mire személyeskedve nevetni kezdett. – Egyszer mind elmennek – mondta –, de ne fájjon a fejed, a világ tele van gyönyörű nőkkel.

Agnes, nem tudta, miért, de nem szerette az eladót. Fél tőle, mondta csak, és kacagott, amikor kinevettem. Félelmet kelt, mint az ablak, melyet nem lehet kinyitni, mint a légkondi következő számlája, mint az ablakpucoló, aki egy délután ott lebegett egy gondolában a hálószobánk ablaka előtt. Nem szerettem a lakást, a házat, s az egész belvárost sem. Eleinte nevtünk ezen, aztán többé nem beszélt erről. Viszont észrevettem, hogy a félelem még mindig itt van, s közben olyan nagyra nőtt, hogy Agnes már nem is tudott beszélni róla. S minél jobban félt, annál szorosabban kapaszkodott belém. Kifejezetten belém.

...2...

Mikor Agnest először megláttam, a Public Libraryban ültem, s a Chicago Tribune régi köteteit bújtam már napok óta. Az előző év áprilisában történt. A nagy olvasóteremben éppen velem szembe ült le, véletlenül, a legtöbb hely ugyanis foglalt volt. Egy ülőpárnát hozott magával, egy háromszög alakú hátpárnát. Egy jegyzetömböt helyezett maga elé az asztalra, mellé néhány könyvet, két vagy három ceruzát, egy radírt, egy számológépet. Mikor felnéztem a munkából, találkozott a pillantásunk. Tekintetét lassan az asztalra irányította, elvette a legfelső könyvet a kupacból, s olvasni kezdett. Megpróbáltam kibetűzni a magával hozott könyvek címét. Úgy tűnt, észrevette, és a rakást egy könnyed mozdulattal maga felé fordította.

Egy amerikai luxusvonatokról szóló könyvön dolgoztam, és éppen azon voltam, hogy elolvassam egy politikus a hadsereg bevetéséről szóló állásfoglalását a Pullmann-sztrájk kapcsán. Egészen belegabalyodtam ebbe a sztrájkba, mely a könyvem szempontjából semmilyen szerepet sem játszott, azonban teljesen elbűvölt. Munka során mindig hagytam, hogy a kíváncsiságom vezessen, és ezúttal ez messzire vezetett a témámtól.

Mióta Agnes leült velem szembe, nem tudtam koncentrálni. Külsőleg nem volt túl feltűnő, karcsú volt, s nem túl magas, sűrű barna haja a válláig ért, arca sápadt és sminktelen volt. Csupán a tekintete volt rendkívüli, mintha a szemei beszélni tudnának.

Nem tudom megállapítani, hogy már ott beleszerettem-e, mindenesetre érdekelt és foglalkoztatott. Újból és újból ránéztem, lassan már szégyelltem magam, de nem tehettem mást. Nem reagált, nem nézett fel, s ennek ellenére biztos voltam benne, hogy észrevette a pillantásaimat. Végre felállt, és kiment. Követtem, de anélkül, hogy tudnám, miért. Mire az előcsarnokba értem, már sehoh sem láttam. Kiléptem az épületből, s leültem a széles lépcsőre, hogy elszívjak egy cigit. Habár nem volt hideg, dideregtem a túlfűtött könyvtárban való hosszú ücsörgés után. Délután négy volt, s a járdán a turisták és a vásárlók között már az első hivatalnokok is hazafelé igyekeztek.

Előre éreztem az előttem álló este ürességét. Szinte alig ismertem valakit a városban. Senkit, hogy teljesen pontos legyek. Néha beleszerettem egy arcba, de megtanultam elkerülni ezeket az érzéseket, mielőtt még veszélyesekké váltak volna. Volt mögöttem néhány megfeneklett kapcsolat, s pillanatnyilag, anélkül hogy elhatároztam volna, jól kiegyeztem saját magányommal. Ugyanakkor tudtam, hogy amíg az ismeretlen nő velem szemben ül, nem tudnék már nyugodtan dolgozni, ezért aztán a hazamenet mellett döntöttem.

Elnyomtam a cigimet és éppen fel akartam állni, mikor a nő, alig pár méternyire tőlem, a lépcsőre ült, kezében egy pohár kávéval. Jövet kilöttyentette a kávé, és miután a papírpoharat letette maga mellé a lépcsőre, egy összegyűrt papír zsebkendővel körülményeskedve szárazra törölte ujjait. Aztán a mindig nála lévő kis hátizsákjából elővett egy csomag cigit, s gyufa vagy gyújtó után kezdett kutatni. Megkérdeztem, adhatok-e neki tüzet. Felém fordult, mintha meglepődött volna, azonban szemében nem látszott semmilyen meglepődés, inkább valami, amit nem értettem.

– Igen, kérem – mondta.

Meggyújtottam a cigarettaját, magamnak is egy másodikat, és ott cigiztünk egymás mellett, anélkül hogy szóltunk volna egy szót is, de legalább egymás felé fordulva. Valamikor feltettem egy jelentéktelen kérdést, s elkezdtünk beszélgetni, a könyvtárról, a városról, az időről. Csak már mikor felálltunk, kérdeztem meg a nevét. Azt mondta, Agnesnek hívják.

– Agnes – mondtam –, ritka név.

– Nem Ön az első, aki ezt mondja.

Visszamentünk az olvasóterembe. A rövid beszélgetés elűzte a feszültséget, s ismét dolgozni tudtam, anélkül hogy folyamatosan rápillantanék. Ennek ellenére rá-ránéztem, barátságosan viszonzta a pillantásomat, de nem nevetett. Tovább maradtam, mint terveztem, és amikor végre Agnes összepakolta a cuccait, suttogva megkérdeztem, hogy vajon holnap is itt lesz-e.

– Igen – mondta, s először nevetett.

...3...

Következő nap már korán a könyvtárban ültem, s habár Agnesre vártam, minden megerősítés nélkül a munkámra tudtam koncentrálni. Tudtam, hogy jönnie kell, s hogy beszélgetnünk kell egymással; cigizünk majd, esetleg kávézunk. Kapcsolatunk a fejemben már sokkal előrébb tartott, mint a valóságban.

Már ábrándozni kezdtem róla, s közben kétségek is gyötörtek, hiszen semmit sem beszélünk meg előre.

Jól haladtam a munkával, olvastam, jegyzeteltem. Mikor Agnes dél körül megjelent, felém biccentett, s aztán ismét elhelyezte habszivacs párnáját az egyik közelemben lévő széken. Szétpakolta dolgait, mint előző nap, elővett egy könyvet s olvasni kezdett. Talán egy óra múlva elővette cigarettáját a háti-zsákjából, röviden rápillantott, majd utána rám nézett. Mindketten felálltunk, s elindultunk – a köztünk lévő széles asztal két oldalán – a központi folyosó felé, mely a helyiség középtengelyét alkotta. Elkísértem a kávéautomatához, ismét kiloccsantott egy kis kávé, ismét leültünk a könyvtár előtti lépcsőre. Előző nap Agnes inkább félénknek tűnt, most sokat beszélt, nagy hadarással, ami engem nagyon meglepett, hiszen jelentéktelen dolgokról beszélgettünk. Nyugtalan volt, és mégis úgy tűnt – a másik nevénel még most sem tudtunk többet egymásról –, mintha egy éjszaka alatt egymás bizalmasaivá váltunk volna.

Agnes egy barátjáról, Herbertről beszélt, s már nem tudom, hogyan lyukadtunk ki nála. Nem sokkal ezelőtt ennek a Herbertnek egy különös élményben volt része. Egy nagy hotel előcsarnokának kávézójában ivott valamit, mesélte Agnes. Egy délután történt mindez.

– Egy párszor jómagam is voltam vele ott – mondta Agnes –, van ott egy zongorista, és a város legjobb cappuccinóját is itt készítik. Az előcsarnokból néhány lépcsőfok vezet le a kávézóba, s mikor Herbert lement a lépcsőn, egy nő jött vele szembe. Nem volt idősebb nála, és egy fekete ruhát viselt. Amikor a nőt meglátta, így mesélte Herbert, egészen különös dolgokat kezdett érezni. Egyfajta szomorúságot, de valamiféle biztonságot is sugárzott. Úgy érezte, mintha ismerné a nőt. Ugyanakkor biztos volt benne, hogy azelőtt még sohasem látta. Mindenesetre gyengének érezte magát, s megállt.

Agnes elnyomta a lépcsőn a cigijét, majd a csikket beledobta a kávéspohárba.

– A nő is megállt – mesélte tovább. – Néhány másodpercig így álltak egymással szemben. A nő aztán lassan odament Herberthez. Szorosan előtte feleremelte kezeit, átkarolta a nyakát, és szájon csókolta. Átölelte a derekát, mondta Herbert, de a nő kibontakozott az ölelésből, s egy lépést hátrált. Herbert oldalra lépett, és a nő nevetett, majd továbbment; felfelé a lépcsőn. S mikor elment mellette, kezével megsimogatta a férfi karját.

– Különös történet – mondtam –, megpróbálta kideríteni, hogy ki volt a nő?

– Nem – mondta Agnes, és hirtelen mintha szégyellte volna, hogy elmesélte nekem ezt a történetet, felállt, és azt mondta, vissza kell mennie dolgozni.

Amikor másnap harmadszorra találkoztunk, megkérdeztem Agnest, nem lenne-e kedve beülni velem a szemközti kávézóba.

– Ott kihozzák a kávé – mondtam –, s így végre nem koszolod össze a kezed.

Átmentünk az utcán. Agnes ragaszkodott az átjáró használatához, s a lámpánál megvártuk, míg az *Walk*-ot mutatott.

Már hetek óta szinte minden reggel ebben a kávézóban ittam a kávémat, és olvastam az újságot. Meglehetősen ütött-kopott hely volt, s a széles, vörös műbőr padok túl lágyak és kellemetlenül mélyek voltak. A filteres kávé szinte

átlátszó volt, s gyakran keserű, mert túl sokáig hagyták melegedni, de ennek ellenére szerettem a kávézót, mivel még mindig egyetlen pincérnő sem ismert, s nem kezdett el velem csevegni, s mert nem tartottak fent nekem törzsasztalt, és mert minden reggel megkérdték, mit rendelek, habár mindig ugyanazt rendeltem.

Megkérdeztem Agnest, min dolgozik. Elmesélte, hogy fizikát hallgat, és a disszertációját írja. A kristályrács szimmetriacsoportjainak szimmetriájáról. S részmunkaidőben asszisztensként dolgozik a chicagói egyetem Matematika Intézetében. Huszonöt éves.

Azt mondta, csellózik, szereti a festészetet és a verseket. Chicagóban nőtt fel. Az édesapja pár évvel ezelőtt nyugdíjba ment, s szülei Floridába költöztek, s őt egyedül hátrahagyták. Agnes egy apartmanban lakott a külvárosban. Alig voltak barátai és barátnői, csak három vonós lány, akikkel minden héten találkozott, együtt játszottak egy kvartettben.

– Nem vagyok túlzottan társasági ember – mondta.

Elmeséltem Agnesnek, hogy írok. Nem érdekelte, nem kérdezett semmit a munkámmal kapcsolatban, s így nem említettem, hogy könyveim jelentek meg. Tulajdonképpen örültem, hogy nem érdeklik ezek a dolgok. Túlzottan nem voltam büszke arra, hogy szakkönyveket írok, s vannak érdekesebb beszédtemák is, mint a cigaretták, a bicikli vagy a luxusvonatok története.

Csak címszavakban beszéltünk magunkról, ehelyett művészetről és politikáról elmélgedtünk, az őszi elnökválasztásról és a tudomány felelőségéről. Agnes előszeretettel beszélt ötleteiről, s ezt a szokását később is, mikor már jobban ismertük egymást, megtartotta. A magánélete nem foglalkoztatta, legalábbis nem beszélt róla. Mikor beszélgettünk, mindenben, amit Agnes mondott, volt valami különös komolyság, nézetei szigorúak voltak. Sokáig maradtunk a kávézóban. Csak mikor úgy délfelé egyre több vendég érkezett, s a pincérnő türelmetlenné vált, mentünk vissza.

Vincze Ferenc fordítása

Peter Stamm 1963-ban született. Kereskedelmi tanulmányai után angol irodalmat és pszichológiát hallgatott. Jelenleg Winterthurban él. Az első regénye – *Agnes* – 1998-ban jelent meg az Arche Kiadónál. Szintén itt látott napvilágot egy évvel később a *Blitzeis* című elbeszéléskötete, majd 2001-ben az *Ungefähre Landschaft* című regénye, 2003-ban pedig újabb elbeszélésgyűjteménnyel jelentkezett, *In fremden Gärten* címmel. Tavaly, 2006-ban a S. Fischer Kiadónál jelent meg az *An einem Tag wie diesem* című legújabb regénye.

Philip Larkin

Régi szerelmes dalok

Megtartotta dalait – hiszen helyet
Alig foglaltak
Rálelni öröm volt; a füzeteket
Az idő megviselte – némelyek
A nyári napon felejtve megfakultak,
Vagy váza nyomát őrzik, esetleg
A lánya színezte ki, mindenesetre
Úgy tűnik, arra vártak: Mászt keresve,

Özvegységében megtalálja őket.
És csak állt ott,
Bátortalan akkordokat követően
Az áradó, őszinte dalt felidézve,
S hiánytalan a fiatalságot
(Kibomló fa, tavaszt ígérve)
A letűnt idő újra megjelent
– Mint mikor először játszotta el,

Úgy szállt a dal, betöltött
Mindent – megmutatva
A kezdet ragyogó fényeiből
Valamit, ami *akkor* sokat ígért,
Szerelmet, dicsőséget sugallva,
Megoldást kínálva, reményt;
És sírt, míg szép rendben visszarakta őket
Csak sejtve, megoldás nem volt, és sosem lesz.

Füri Mária fordítása

Philip Larkin (1922–1985) a második világháború utáni korszak jelentős angol költője, akit ma „Anglia másik korszorús költőjeként” tartanak számon (a Poet Laureate címet, miután Larkin visszautasította, Ted Hughes kapta). Az időmértékes verselés a hétköznapi beszéd ritmusát követi költészetében.

Ekaterina Joszifova
Otthon, majdnem

Jól lesznek

A kisujjak fölcseperedtek.
Otthont alkudtam ki mindegyiküknek.
Senki sem tud majd nekik ellenállni.
Most alszanak, utoljára vannak együtt.
Nem lehet azonnal felismerni
melyik farkinca melyik pofikáé.
Eddig az összekapaszkodás és a keveredés,
a testvériség eddig.

A fekete út

Besötétül Fénylenek
a kövek és a csontok

Mélyen Összekeveredve
sötét és félelem hideg és éhség

Valaki fönn rugdossa a csillagkavicsokat
Valaki itt elcsöndesül

Túlságosan erős
a tulajdon lépések hangja

Árvaság Éjjeli rágcsáló
nappal vakuló.

Bábel

A költő unokája az ő verseit fordításban
olvashatja
valójában nem olvassa őket

kezdődik a felmenet vége
törmelékek hullanak
az agyagba.

A paradicsomban

van tó hogy átússzuk
csúcs hogy megmásszuk
felhő hogy nézzük
tavaszi illatok fűz viola

a paradicsomban
beszélgetek valakivel
ismeri a szavakat amelyeket én ismerek
meg néhányal többet
olvasta amit én olvastam
meg valamivel többet
magához vette amit én is
örökre.
Vagy valameddigre.

Egy nő az ég alatt

Nem sokat látni
arról a helyről, ahol van:
kis horpadás a hajlott föld két hulláma között.

Eszébe jut ez-az,
de jobban szereti
a balga fényre hagyni magát.

Akkor nyugodt,
akárha valaki
biccentéssel helyeselné titkolt vágyait.

Lehetsz te, csillag.
Miért kérdezné, ragyogsz,
s ez bizonyára elegendő.

Szondi György fordítása

Ekaterina Joszifova (1941) tizenegy verseskötet szerzője, irodalmi díjak kitüntetettje. A kortárs bolgár költészet meghatározó képviselője. Több huszadik századi magyar költőt szólaltatott meg anyanyelvén. Szvetla Kjoszevával közösen teljes kötetnyit fordított Kiss Anna költészetéből. Az itt közölt versek a Napkút Kiadó gondozásában 2007-ben megjelent első magyar nyelvű verseskötetéből valók.

Ioan Buteanu

Egy lazább sóhaj

Az orvosnál
Én vagyok az ő orvosa,
Lefotóztam,
Adtam neki kisebb ajándékokat,
Meglépetéseket,
Verseket,
Ábrándokat.

Semmi súlyos,
Semmi súlyosabb.
Semmi világos,
Semmi nem-világos.

Egy kis levegőhólyag
a levegőben.

Egy repedés a levegőben,
Világos,
Homályos
egy világos és
alaposan kimért,
közmondásosan ketyegő kifejezésben.

Valami nyomott és nyomasztó,
Sürgős és rövid,
Meggúposítja kissé
még a legkeményebb és legvidámabb,
legbogarászóbb és leggyorsabb szavakat is,
melyeket elkap.
Ha elkap.

Csikorgatja,
Pengeti őket,
Zenévé
meg emberré,
zene és ember között.

Nem fáj,
Nem bűzlik,
Nem marad a szőre a zongorán,
Lebeg a levegőben,
zene és ember között.

Aztán,
Zuhanórepülve,
Megüti a billentyűket,
majd tovaszáll.

Nem illik sehová,
Talán csak egy imába,
Nem vérzik,
Nem fáj,
Nem panaszkodom.

Király Farkas fordítása

Ioan Buteanu 1969-ben született Kolozsváron. Eddig három kötete jelent meg, valamint egy kétnyelvű válogatás Álmodtól összezavarva címmel (Kriterion kiadó, Kolozsvár, 2005) az én tolmácsolásomban.

John Fuller
A szobrász

(Musée Rodin)

1. Legnagyobb vetélytársának műterme a tengerpart millió alakváltozatával, de ezeknek a rendkívüli alkotásoknak egyike sincs befejezve.
2. A legkisebb szobor egy fizikai törvény; a legnagyobb nem kevesebb, mint a világmindenség maga.
3. A hegy gyengesége: a részekre tagolt felszín; a kavics erőssége: egység feszíti a burkot.
4. Amikor először vetettek kövekkel, azok harcosokká változtak.
5. A szajha selyemhernyó szövi a lélek ruháját.
6. Az egyszerűség a varázslatos szolgálataiban áll.
7. A mozdulatlanság illúzió: még a végtagok nélküli torzót is láthatjuk, amint menetel.
8. A bronzlovas a köztérre lovagol. Közel sem tökéletes, a tér most a káosz egy másik változata.
9. A szemek vakok, a szeretkezésnek vége, de a test él, mint még sohasem, formájának örökkévalóságában.
10. Szánalmas imádás: falfülke; kétes méltatás: talapzat; feledés: múzeumi képeklap.
11. A test nyugtalan, a tökéletes elhelyezkedést keresi, ami mindig kitér előle.
12. A fenék domborulatát látjuk, nem a végbél szégyenét.
13. Amíg csodáljuk a gerincet, elfeledkezünk az arc vidámságáról.
14. A boka törékenysége, a csukló erőszakossága, a csípő hívogatása.
15. A nyak kíváncsiságunk kimunkált gépezete.
16. Amikor a térdek egymásnak feszülnek, legközelebb vagyunk a földhöz.
17. Az egyetlen hely, ahol a jelentőségteles sötétség nem hozható létre forma és árnyék segítségével, a pupilla ki van vájva.
18. Sohasem megy a szobrai mögé. Számára nem létezik az előlnézet és a hátulnézet közötti különbség, de szenved, mert nem szemlélhet egyszerre két irányból.
19. A kalapács ereje, a véső könnyedsége.
20. A kötömb kalitka, melyet ki kell nyitni, hogy szabadon engedhessük a formát. A márvány repül, akár a toll.
21. A vésés fölfalás. A maradék a szakállán ragad.

22. A márvány szerelmes a bőrbbe, ahogy a bőr szerelmes a fénybe.
23. A festő felülete becstelen csalás.
24. A színt felváltja a tapintás és az állandóan változó árnyék. Azután visszanyerjük a színt.
25. Vénusz születése, Psziché elragadtatása, Francesca büntetése: a mítosz lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk a nő alakváltozatait.
26. A szirének ajka örök dalra nyílik, melyet csak ő hall.
27. Júlia átöleli a sziklát, ahonnan Romeo menekül; összeomlásuk a kő súlyának a következménye.
28. A nők kárhozottak, nem egymás iránti szerelmük miatt, hanem mert felénk fordulnak: egyiküket a másik térde hozza izgalomba, miközben altestüket nekünk kínálják fel.
29. Alakjai mindig kuporognak, akár szörnyű félelem, akár csendes boldogság tölti el őket; ez azért van, mert kocka alakú márvánnyal dolgozott.
30. Elölről: szétvetett lábak, szemérmetlen kíváncsiság; hátulról: görnyedő vállak, bűnbánó esendőség.
31. Az elme hivalkodása (kalapok, szörmek, viccek) nem tartozik művészi gyakorlatához. Ez zavarba ejti a műtermébe látogatókat.
32. Az arc álarc, ha önkívületet vagy önteltséget tükröz.
33. A tér végtelen drámája: ami bezárt volt, kiszabadult; az idő véges drámája: Ikarosz orra egy pillanattal előbb, hogy a márvány szétfröccsen.
34. Minden ami megadatott, végül elvétejtik, először a mozgás, utoljára a fény.
35. A téli kertben a vállakon a hó nehezebb, mint maga a bronz.

Dörgő Tibor fordítása

John Fuller angol költő, író 1937-ben született. Az irodalom szeretetét a szülői házból hozta magával, apja is neves költő volt. Oxfordban tanult, 1960-ban *Caliban és Ariel párbeszéde* című költeményéért megkapta az egyetem patinás Newdigate-díját. Egyetemeken oktatott, közben szorgalmasan írt. Regényei közül az 1983-ban elkészült *Flying to nowhere-t* (*Repülés sehová*) Booker-díjra jelölték. Az 1996-ban megjelent *Stones and fires* (*Kövek és tüzek*) című könyvét az év legjobb verseskötetének járó Forward-díjjal ismerték el. Oxfordban él.

Wolfgang Amadeus Mozart

Requiem¹

(töredék)

INTROITUS: REQUIEM

egy kedves és ellágyult hanggal indul
 el mintha a ködből bomlana szét
 oson tűz-fény-varázs remegve mozdul
 a szenvedésbe hullva esve rég – –
 egy kedves ellágyult hozzám buvó hang
 örökre remeg fény-árnyék lebeg
 varázs-mételet az életemre aggat
 amely egy másodpercben elpereg
 és két-kar-ének szól a néma éjen
 s a fájdalom ha cseng: az űr

s a mélyem
 lét-képpé andalog mert hang a fényben
 csomóz a fény a hang is megszilárdul
 és köddé szűrődik a szív elárvul
 s a boldog-lét a félelemben tágul

KYRIE ELEISON

rubin-varázs rohan csenden keresztül
 és ferdeívű fények angyalok
 csak tántorgunk s a térben várva restül
 test és lélek (...)

halálba andalog

a szent alázat s mennynek hús varázsa
 mi tántorog most nyugtalan redőn:

¹ Az itt közölt szöveg Franz Xaver Süssmayr hagyatékából előkerült kéziratos fordítása, mely – eredeti kéziratos – az összehasonlítások alapján feltehetőleg W. A. Mozart kézjegyét sejteti. Mint ahogy a címében is benne foglaltatik, egy általa hátrahagyott verstöredék lehet ez, mely közvetlenül halála előtt keletkezhetett, a *Requiem*mel egy időben. A dőlttel írt sorok az eredeti szövegben azonban másvalakitől származnak, valószínűleg F. X. Süssmayr hozzátoldásai – kiegészítései.

A latin szövegrészletek Tommaso da Celano himnuszából származnak, melyek F. X. Süssmayr jegyzeteiként szerepelnek a feljegyzések mellett. /a Ford./

dermedt jégcsap hidegbe zárult láza
 átcsap homályon millió-időn
 (...)

hang-buborék-felleg az égbe terjeng

bent két erőnek árnya egyre verseng
 (...)

egy démon szárnya roppant kő-csont-berken
 hideg megdermedt érben fény ragyog
 szívem elernyedtt fájáson gagyog
 s az égő lélek-szárnyban csönd vagyton

DIES IRAE

harag-viharszárny porba lebben *(Dies irae, dies illa)*
 és ember-ajkak tüze önt teret
 s a félelem mi éltet: vér a sebben
 életet árnyba kínonként veret
 rohant jött és tűnt az élet a térben
 s átbújt az áthatolhatatlanon
 a félelem szivárog és jelet nem
 nem hagy nem nyit teret a nyugalom
 tér és idő száll gomolyog reped
 ősz-tántorgó mély mámor-szerveket
 (...)

bizsergető vágy-d-moll szerkezet
 homok-zsír-tengerében sok konok rab
 halál mezsgyéjében tétlen robogva
 testüket adják éhező poroknak

TUBA MIRUM

de mindig visszatér életre vágyik
 a fátyolujj a harsogó ködön
 s a vágy ha nem mer (...)

ringó éjbe ázik

és lengve mélyed női csend-ölon
 s a küzdelem az éj sötét falával
 a rózsaszókat elnyomó talány
 zengő kürt sír ítéletre árnyal
 benn érlelődik (...)

mély-meddő magány

mert alkonyatba hulló csend-üreg bent
 fény-hang terjeng bezárva bús üveg zeng

s néma sikoly dermed a csend-szüzekben:
 halkul minden az árnyba zárva étlen
 nem hatol át a kristály-szárny a vérten
 és visszahull a szenvedésbe tétlen

REX TREMENDAE

test és lélek dobban ős-köd-dagály nyom
 didergő szíven korhadt vér-köre
decemberi homályba von:
 erőtlenség fagyaszt könnyör-tüzet

 s üvöltve mászik emberek hada
 Istent-hallás letűnt ős-út reménye
 (...)

fogad vagy elbocsát végső szava...

s parancs szerint a csend nyugalma int
 már későn éledt lepkeszárny-könyör
 szikrázó-mezettelen múlt visszaint
 a szívbe leng és darabokra tör
 omlón szendergő köd és rémület
 (...)

a Lett és nem-Lesz reszketés-tüze

RECORDARE

s most reszketés remeg s a térbe hullva
 selyem-ágon nyílik rózsahalom
 s habokra omlik.....
 bezárva szívig mélyülő dalon
 az évszakok remegnek: hó a nyárban
 a porbanhangként remeg
 lecsöppenő érzés elvész s megázva
a semmiségbe leng
 s ha mégis később egymást átölelve

 a múlt-jövő már nemcsak képzelet:
 újra kigyúl a láng és létre törve
 könnyes-nyaláb szökik a szem körére
 elcsöndesülve töltve végzetet

CONFUTATIS

a törtető azúr-kék tengerében
 az éjnek csak rohanok (...) – –
 szemem mezsgyéjébe nem-volt reményem
 létpillanat-nyelő törött körébe
 hullik a robbanás: a szárnyba omlott
 selymesen igéző emberi gond ott
 ami ezer törött darabra oszlott
 eget tükröző kristályokra bomlott
 mi élő szenvedésnek tiszta láza
 velőig sújtó dermesztő parázna
 hideg a háton futkosó barázda
 (...) test és lélek ágya
 e két határ örök dér-zátonya
 fonódó és taszító mámora

LACRIMOSA

a félelem kibontva áll² (...)

a mélyen

könyör sebed benn andalgó közön
 s lassan szivárog dől elöntve érben
 (...)

küzdésben elfáradt lomha közöny
 de újra éled hogyha árnyba méreg
 vegyül egy szende könnyes látomás
 fájó hamva ködöt ragaszt az égre
 amely bennem fény-árnyék gödröt ás
 (...)

*(Lacrimosa dies illa
 Qua resurget ex favilla)*

*a hangba zárt erő megannyi szárnya
 lebben tér-szítaként az éjszakába
 a szenvedésnek szűrő ér-varázsa*

s el nem múló tüze:

szerelmi vázlat

mely minthogyha Halál mezébe zengne
 az elmúlás kódén az Úgy legyen-be...

² A szöveg eredetiségét erősítheti ez a részlet; nyolc szótagnyi rész olvasható az első sorban, a W. A. Mozartnak tulajdonított kézírással írva. (Érdekes párhuzam, hogy a Lacrimosa tételnek az első nyolc üteme maradt fent az oratórium eredeti kéziratában.) Más hasonlóság is megfigyelhető: később az Agnus második részében F. X. Süssmayr a Requiem és a Kyrie bizonyos részeit ismétli meg, ahogy az oratóriumban is. /a Ford./

DOMINE JESU

dicsőség tör előre fájva sebből
 s köddé terjed a lepkeszárny-anyag:
 majd lélekké váltva a Szent a testről
 testre halálos árny-varázst ragaszt
 mely újra éled mindig elbocsát és
 az életképek tengerébe dönt
 mi visszatérve tört-darabra hullt szét
 (...)

a porba hullva nagy kegy ám a csönd
 s égi sereg vezére hang a fényben
 örök világosság fény-árny-pora
 ki tűzzel lebbent tisztulást a térbe
 könnyörtelen Szent-lepkeszárny-csoda
 ki fény-pecsétet csókol holt-szegényre
 s a kristály-merszen átad új reménynek

HOSTIAS

örök titok hullt végső képzeletre
 most visszafelé mozog az idő:
 képek özönlenek a vér-erekbe
 (...)

a Múlt Jelen s a rég elhullt Jövő

magamba szívom képek habjait
 és nekidőlök most a tompa égnek
 ami bezárva zárkám romja itt
 szenes Jövő-kép: léte bennem ég el
 (...)

s égi sereg vezére hang a fényben
 örök világosság fény-árny-pora
 ki tűzzel lebbent tisztulást a térbe
 könnyörtelen Szent-lepkeszárny-csoda
 ki fény-pecsétet csókol holt-szegényre
 s a kristály-merszen átad új reménynek

SANCTUS

a Szent Apától csurrannak le fények
s az árvízként hömpölygő fény-dagály
az önmagukba (...)

*mélyre hullott férgek
ködében vág el oszlat lét-homályt*

a tébolynak szülője: ember-élet
könyöre éled csont-vér halmokon
halott anyag egy percre visszatéved
az újjászótt lét-pikkelyszárnyakon
s a vérből szótt könny csurran félve halkan

majd láng-hasítás csontváz-szende fagyban
a Szenttől félve könnyem néma zápor
remegve bűn-pillér ködén a vágytól
roppan sárban fényben elkárhozástól

BENEDICTUS

rózsa-magányban csendülő azúrok
virág-világba hullatnak rügyet
s a talpig rengő..... dūr-ok
mutatják meg a Mindenség-tüzet!
vörös habzásba végleg elborulva
verejték rohan hátszíndombokon
saját-magány örvény-ködébe hulltan
dér-szárnyakon – a semmi-szirtfokon
és egyre tisztul: kék csontsín fehér
remegő lángok hullanak s a dér
vegýt a csöndbe zárva könnybe vért
(...)

*a Szenttől félve könnyem néma zápor
remegve bűn-pillér ködén a vágytól
roppan sárban fényben elkárhozástól*

AGNUS DEI

gomolygó köd-fehér hullámok égve
szagatják szét a tántorgó eget
és lassú sistergés motoz a mélyben:
bárány-felhőn öröklét-képzelt
.....hangsorából
lassú de tiszta képeket teremt

a lomha hangok árnyosorába leng
csönd és a fény ragyog a térbe fázva

dagályt s apályt Hold árnyékába mártja
majd visszaindul semmiség-körére
a kristály-bűnök vágyak lét-ködébe

Virág-halál nyugalma: ember-élet

COMMUNIO: LUX AETERNA³

*egy kedves és ellágyult hanggal indul
el mintha a ködből bomlana szét
oson tűz-fény-varázs remegve mozdul
a szenvedésbe hullva esve rég
egy kedves ellágyult hozzám buvó hang
örökre remeg fény-árnyék lebeg
varázs-mételyt az életemre aggat
amely egy másodpercben elpereg
s hang-buborék-felleg az égbe terjeng
és két erőnek árnya egyre verseng
a (Fénynek) szárnya roppant kő-csont-berken
hideg megdermedt érben fény ragyog
szívem elernyedt fájáson gagyog
s az (elhalt) lélek-szárnyban csönd vagyok*

Szöllősi Máttyás fordítása

³ Az Agnus második része (Communio: Lux aeterna) akárcsak az oratórium eredeti (zenei) kéziratában, itt is F. X. Süssmayr 'alkotása' – az Introitus és a Kyrie anyagának megismétlése, kisebb változtatásokkal. /a Ford./

Erika Burkart

Őszi rege

Érik az alma.
Nem hal meg aki beleharap.
Rengeteg réz- meg arany-
üreget halmoz fel a fa,
ha üveges levelét mind
át- és átjárta a nap.
Álmában állatokat lát,
s hűlt helyükre ébred az ég.

Tengeralji a csipkebokor.
Köd-sellőket csalogat koralljával,
harmatfűbe süppednek az árnyak.

Lebegés, jelenés.
Pókháló a halott
anya haja,
nem tarthatod meg:
elviszi loppal a fagyherceg
palástja alatt.

Nekünk nem marad más,
mint révedni tüntén
a visszfénybe vesző madaraknak.

Orpheus

Aki visszanéz,
emlékezik.
Aki emlékezik, vissza is tér.

Továtűnt jelenésektől
sújtottan-verten,
elveszti magát
az emlékező.

Orpheus,
ne fordulj meg!
Felismerhetőn, mint a vízjel,
előtted mind az, ami volt.

Maria Lutz-Gantenbein

Fagyország

Lefagytak
a póling
szárnyai
Döglött
a kígyó
a deres kő alatt
Zörgő ballagófű
őrzi csak
a tűzgyík nyomát

Megfagyott vidék
kihalt lejtőin
hol
az Egyszarvú
felkeres
vigasztalni
lefelé ások
a múlt nyár
aratás utáni
üres
barázdáiban

Árnyam

Folyton kísérő
árnyékom vagy te –

Éjjeli lepkék
hídján lépdelek által
és a rám kivetett hálódba
esek –

Álom-barázdákból
sarjadt a mi csendünk
és a vetést irgalmatlan
fény perzselte fel

Szentivánéj

Árad a fénye
Szent Iván
égő tüzének

sértetlen
sugározzák álmuk
a féltekék

Szembogaradban
Ezeregyéj
varázsa –

mikor
a kihalt
völgyből

dalra emelkedsz
a kővilág
kellős közepén

Cseh Károly fordításai

Erika Burkart (1922), a most 85 éves svájci költőnő a nyugati líra egyik legjelesebb képviselője. Verseire a „transzcendens közvetlenség”, a természetközelség jellemző. Már címében is erre utal legutóbbi verseskötete, az *Ortlose Nähe* (Helynélküli közelség – Amman Verlag Zürich, 2005), melyből ezeket az opusokat is válogattuk.

Maria Lutz-Gantenbein magas életkort elért – 1901-ben született a kameruni Dualában, nemrégiben hunyt el – svájci költőnő, akinek egzotikum, meghittség és közvetlenség simult harmóniába verseiben. Itt közölt opusai a *Skarabäus* (Szkarabeusz, 1991) című kötetében található.

Mihail Rendzsou
Zsoltárok

2. zsoltár

Ha vagy, Irgalmas,
Ha vagy, Kegyelmes,
Ha vagy, Rejtelmes,
Áttetsző, elérhetetlen,
Körkörös láng
Minden körül, Mindenható,
Magasságos, ha mindenütt,
Mindenben Jelenvaló vagy:
Nyelv, Ige és Felelet
Mindenre, ha bennünk vagy,
S ha vagy énbennem,
Hallgasd meg Szavamat
És Igéddelel

Emelj fel.

103. zsoltár

Elfelejtettünk-e Téged,
Vagy elfeledtél minket?
Elhagytunk-e Téged,
Vagy elhagytál minket?

Nézzél a szemünkbe,
Haladj át lelkünkön,
A rejtett sötétig,
A sötét fagyokig,
És reményt adj nekünk,
És hitet adj nekünk,
Ne hagyj el a lelkünk,
Ó, áldott Adonáj.

104. zsoltár

Teremtettünk tengert,
Tenger mellett olajfát,
Olajfa mellett amforát.

Teremtettünk szelet.
A szélben madarat,
Madarakban utat.

Teremtettünk magányt,
A magányban csüggedést,
A csüggedésben reményt.

Teremtettünk eget,
És az égben Téged,
Aki majd bennünket
Vi-gasz-tal.

Hász Magdolna fordítása

Mihail Rendzsov macedón költő, műfordító, de elbeszélést is ír. 1936-ban született Stipben. A jogi egyetem elvégzése után néhány évig szülővárosában dolgozott, majd Szkopjéba költözött. Hosszú ideig a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár munkatársa volt. Költői munkásságát több kitüntetéssel ismerték el, *Zsoltárok* című kötetét 2000-ben a Balkanika irodalmi díjra jelölték. Egyik elbeszéléssel 2002-ben megnyerte a Nova Makedonija novellapályázatát. Első novelláskötete *Zaharj és egyéb elbeszélések* címmel 2004-ben jelent meg, és Racin-díjat kapott.

Jona Wollach

Én vagyok a szent szűz
 A szent szűz vagyok
 Hallasz engem?
 Nem szenvedsz többé
 Nem szenvedsz már
 Elvégeztetett

Jonatán

Átfutok a hídon
 a gyerekek meg utánam
 Jonatán!
 Jonatán! – kiabálják
 csak egy egészen kis vért akarunk,
 néhány cseppet csupán
 a méz megédesítésére,
 na jól van – egyezem bele –
 – éppen csak annyit, mintha egy rajzszőg szúrásától volna.
 De a gyerekek azt akarják
 – és így lesz, mert hát gyerekek,
 én meg Jonatán vagyok –
 hogy egy kardvirággal végül is lefejeznek
 két másik kardvirággal meg fölemelik a fejem
 és zizegő papírba csomagolják.
 Jonatán!
 Oh Jonatán! – mondják aztán
 Igazán ne haragudj
 Hát hiszen fogalmunk sem volt róla, hogy ilyen vagy.

Jona Wollach (1944–1985) izraeli költő, aki büszke biszexuálisként lírájában merészen beszélt a szexualitásról, melyet a spiritualitással kötött össze. Munkásságára nagy hatással volt a jungi pszichológia. Több izraeli rockegyüttesnek is írt dalszöveget, s az előadásukban is közreműködött. Első kötete (*Island Songs*) 1969-ben jelent meg.

Jehuda Amihaj

Az asszonynak írt versek

1. Mint gyermekjátásztól szűz homok
oly fehér a tested.

Akár az olvasókönyvet díszítő virágok
akképpen szomorúak szép szemeid.

Leomló hajad
Káin áldozatának füstje.

Meg kell hát gyilkolnom fivérem
s a bátyám engem kell hogy megöljön.

2. Ágyad mellett végigsikoltották
az éjszakát üres cipőid.

Kileng álmodból jobb kezed,
s hajadat a szél szakadt nyelvkönyve
éjszakául tanítja.

A meglebbenő függönyök
idegen birodalmak követei.

3. Ha széttárod kabátod
szerelmem azonmód meg kell hogy növesszem.

Ha kerek fehér sapkád a fejedre teszed
fel kell hogy duzzasszam a vérem.

Ahol te szeretsz
ki kell onnan vinni minden bútort a szobából

és a fákat, a hegyeket meg a tengereket is
el kell távolítani akkor,
mert hát szűk lesz ott a hely.

4. Mosolyod minden komoly tervet összekuszál.
Éjjelente melletted hallgatnak a hegyek
és reggel tengerhez kísér a homok.

Amikor jót teszel velem,
bezárja kapuit a nehézzipar.

Hanoch Levin

A sakkjátszma

Hová tűnt gyermekem, jó gyermek hová lett?
Fekete katona egy fehér bakát vert
Nem jön vissza apám, ott maradt apa,
Akit a fehér üt, az a fekete baka.
A kertekben csönd, sírás a szobákban
A király a királynővel azt játssza...

Alszik mindörökké, a gyermek nem kel fel,
Fekete katona fehér bakát ver
Apám a sötétben, fényt többé nem lát
Fehér katona üt fekete bakát.
A kertekben csönd, sírás a szobákban
A király a királynővel azt játssza...

Egykoron ölbélím, most a mennyben ott fent
Fekete katona fehér bakát vert,
Szíve az apámnak meleg volt, de kihűlt
Fehér katona egy fekete bakát üt.
A kertekben csönd, sírás a szobákban,
A király a királynővel azt játssza...

Hová tűnt gyermekem, jó gyermek hová lett?
Fehér s a fekete egyként elesett.
Nem jön vissza apám, ott maradt apa,
Nincsen már sem fehér, sem fekete baka.
A kertekben csönd, sírás a szobákban
Üres táblán királynő és az ő királya.

Somos Csilla fordításai

Jehuda Amihaj (1924–2000) zsidó származású író Németországban született, majd 1936-ban kivándorolt családjával Palesztinába. Katonaként részt vett a második világháborúban, és az Izrael függetlenségéért vívott harcokban is. Spontán, ironikus lírája forradalmi változásokat hozott a héber költészetben, s ezért 1982-ben megkapta Izrael állami díját (Izrael-díj).

Hanoch Levin (1943–1999) a kortárs izraeli irodalom egyik legsikeresebb és legtöbbet játszott drámaírója. Rendkívül termékeny művész volt, számos műfajban alkotott, prózai műveit maga írta színpadra, darabjait többnyire ő maga is rendezte.

Rose Ausländer Jeruzsálem

Ha a kék-fehér sálat
kelet felé lendítem
átlibben hozzám Jeruzsálem
a Templommal s az Énekek énekével

A fiatalságom: ötezer év

A sálam
hintá

Ha kelet felé
hunyorom be a szemem
az ötezer éves ifjú
Jeruzsálem a dombról idelendül
hozzám
narancsillattal

Kortársaim
Itt egy légi játék

Megtalálni I.

Keresem találok a szót
ami el nem vész

Add meg
mindenkinek, akié

Árva Zsófia fordításai

Rose Ausländer (1901–1988) zsidó származású költő a bukovinai Czernowitzban született, majd 1920-ban kivándorolt Amerikába, ahol újságíróként és szerkesztőként dolgozott. Az 1930-as években többször visszatért Bukovinába, s végül itt érte a második világháború kitörése is. A czernowitzi gettóban ismerkedett meg Paul Celannal, aki nagy hatással volt költészetére, s ekkor hagyott fel addigi klasszikus-expresszionista stílusával is. 1966-tól haláláig Düsseldorfban élt.

Peter Carey

Disputa az unikornisokkal

1.

Az unikornisok nem fogták fel, amit előadtam.

Túlságosan bonyolultnak tetszett számukra, noha igen bő lére eresztve vitáztunk róla. Csökönnyösen ragaszkodtak ahhoz a feltevésükhöz, hogy én egyik halott hozzátartozójukért jöttem, holott azt már elvitte az a másik ember, aki előttem érkezett. Kedélyeskedve ismételtgették, hogy én tehát olyasmit keresek, ami nem létezik.

Türelmet erőltetve faggattam őket, miért gondolják, hogy csupán egyetlen oka lehet jöttömnek, mire akként világosítottak fel, hogy ez az örök menetrend: jönnek az emberek, hogy gondozásba vegyék a megholt unikornist, amiként a keselyűk repülnek az elpusztult állati tetemekre.

Azzal hozakodtam elő, hogy a szerintük gondoskodó emberek voltaképpen igen kegyetlenek, de tamaskodva fogadták megállapításomat és azt bizonygatták, hogy az emberek Istentől kapott feladatuknak tesznek eleget – mintaszerűen. Leszögezték, hogy tehát az emberek semmiképpen sem tehetők felelősé az unikornisok haláláért.

Kirukkoltam erre a lőfegyverek mibenlétével. Kiderült azonban, hogy a leg-halványabb ismeretük sincs effélékről, amiként egyéb harci eszközökről sem. Ezt megértve részletes szóbeli leírást adtam a hegygerincet átszelő lövészárokról. Elmagyaráztam nekik, hogy a futóárok mögött fegyveres emberekkel megtömött autók özöne gyülekezik. Ámde azt is menten tudomásul kellett vennem, hogy az autókról sem tudnak semmit, viszont élen érdekelte őket a rendeltetése és általában a természete. Azt viszont a lényegtől elterelő mozzanatnak véltem, hogy az autók sajátos viselkedésmódjáról értekeztek, ezért nem is feleltem erre irányuló, kíváncsi kérdéseikre. Arra irányítottam inkább a figyelmüket, hogy az emberek számára nagybecsű érték az unikornis, és ezeket képesek fizetni a kitüntető alkalomért, ha puskavégre kaphatnak egyet. Szemléltető módon beszéltem nekik az emberekről, akik sunyin és mohón gubbasztanak, kúsznak-másznak a lövészárokban, feszülten lesve, hogy mikor nyargal át egy unikornis az ingoványon.

Megint hangsúlyosan visszatértem a fegyverekkel kapcsolatos problémához, de az unikornisok nyilván mulatságosnak vagy unalmasnak ítélték ezt a buzgalmamat, és érdektelenségüket érzékeltetve ténferegtek a barlangjuk előtt. Moorav névre hallgató vezetőjük pedig jóságos, de feddő mosollyal arra okított, hogy istenkáromlást művelek a fegyveres emberek gyalázatos szándékait részletező szónoklatommal, hiszen csakis magának Istennek van hatalma ahhoz, hogy elvegyen egy életet.

Úgy belelendült saját oktatói szerepkörébe, hogy az időknek arról a kezdetéről adott elő egy mesét, amikor az unikornisok még örök életűek voltak és mind az emberek, mind az állatok tisztelettel övezték őket, és nem volt a ter-

mészetben ellenségük. Sejtése szerint ez valamikor a pogány időkben lehetett, amikor Isten még nem látogatott a földre, ellenben (most szó szerint idézem, amit mondott): „a halál ajándékát” adományozta az unikornisoknak.

Mindezt kapcsolatba hozta egy másik mondával, amely arról szólt: miképpen vergődtek át az unikornisok egy nagy vízen, hogy tüzelő napmeleggel sújtott, idegen világukból mostani otthonukba érkezenek. Itt kapták Istentől a halál ajándékát, és ugyancsak itt rendelkezett úgy Isten, hogy a hímek az ingovány északi részén lévő barlangban lakjanak, a nőtények meg a déli barlangban. Ez a törvény ma is pontosan érvényesül a valóságban.

Óvatosan rákérdeztem, hogy vajon a történetben szereplő Isten megjelenése nem esett-e véletlenül egybe az ember megjelenésével? Moorav kétkedve csóválta a fejét. Úgy vélte, Isten földi megjelenése, amennyiben létezhetett efféle egyáltalán, inkább az unikornisok képében történt, ámbár ő nem valami nagy szakértő ilyesmiben, ezért legjobb lesz, ha egyik papjukhoz fordulok bizonyosságért.

Nem engedtem azonban ilyen könnyen a magaméból, ezért melléne szegtem a kérdést: azt a jelenséget miképpen magyarázza, hogy ámbár a hímek és nőtények barlangjai között mindössze pár kilométernyi távolság van, mindig ezen a tájékon gyilkolják le az unikornisokat. Azt felelte Moorav, hogy ez így természetes, hiszen az unikornisok nem kóborolnak el másfelé erről a vidékről. Itteni szabad kószálásuk a magyarázat arra is, hogy soha nem a barlangjában pusztul el egy unikornis, hanem vándorlása során az Isten ege alatt.

Nem szabadulhattam az erősödő meggyőződéstől, amely szerint az unikornisok bizony eléggé fafejűek, ez azonban csak növelte bennem a vágyat, hogy védelmezem őket a gazdag gyárosoktól, akik lemészárlásukra gyülekeztek.

Lankadatlanul ösztökéltem őket, hogy próbálják védeni magukat a gyilkos szándékkal érkező emberek ellen. Az Istennek ugyanis létezhet hatalma, hogy életeket vegyen el, de nem használ hozzá lőfegyvert, mert nincs neki. Ezt az érveimet hallva, elkomolyodtak, amit a magam részéről a kitűzött céloom irányában tett haladásként fogtam fel. Moorav kilépett a többiek által formált körből, és néhány társával a barlang mélyébe húzódtak tanácskozni.

Akik a társaságomban maradtak, azoknak továbbra is a korábbi nyomon haladva soroltam érveimet, amelyek szerint Isten – amennyiben létezik – bizonyosan soha nem vesz a kezébe lőfegyvert. Aprólékosan magyaráztam, hogy tulajdonképpen mi is az a puska, és példaként a magaméra is hivatkoztam, amelynek a működéséről már szereztem némi tapasztalatot. Bele is rajzoltam a formáját a barlang bejárata előtti poros talajba. Közben szóba hoztam az emberek egymás közötti háborúit is, meg azt az állandó törekvésüket, hogy az általam porba rajzolt puskánál sokkal veszedelmesebb fegyvereket hozzanak létre. Azután ecseteltem az emberi kegyetlenséget az állatvilággal szemben. Hivatkoztam a fókák lemészárlására, a bárányok és tehének szisztematikus pusztítására, a lovak igába fogására, és tájékoztattam őket a cirkuszok és az állatkertek létesítéséről és működtetéséről.

Az említett állatokról soha nem hallottak, csupán az oroszán volt ismerős számukra legendáik egyike nyomán.

Előálltam azzal a kérdéssel is, hogy ők mivel táplálkoznak? Félreértették azonban a kérdésemet és kérésnek fogták fel, ezért ételekkel kínáltak, és peddig

vadmézzel, barna kenyérral meg tejjel. Ekkor arra kérdeztem rá, hogy esznek-e húsételt, de ezúttal sem értették jól, amit kérdeztem. Ki kellett mondanom, hogy húsétel alatt az állatok testéből készült eledelekről beszélek. Bármennyire törekedtem azonban, hogy érthető legyek (kijelentvén, hogy momentán semmi óhajom efféle eledelhez), mégis kérésféleként kezelték szavaimat és zavartan sutyorogni kezdtek egymás között.

Nekihevülten folytattam értekezésemet az emberek bűneiről, de váratlanul félbeszakított a Moorav nevű főnök, aki két társa kíséretében visszatért a barlang mélyéről. Valósággal könyörögve kért, hogy hagyjam abba szónoklatomat. Azzal érveltem, hogy kizárólag az ő védelmük érdekében jártatom a számat. Nem vitázott, hanem bemutatta két társát, akik egyike pap volt, bölcs és tudós, aki jól ismeri Isten útjait és törvényeit. Öreg volt a pap és olyan fehér szakállat viselt, amihez hasonlót korábban nem láthattam ebben a környezetben. Neki is magyarázni kezdtem, hogy az ő hasznukra szolgálóan cselekszem, amikor megismertetem őket azzal az emberi tulajdonsággal, amely szerint szükséges más élőlények elpusztítása, hogy megehessék a húsát.

Ebben a pillanatban fiatal hímek préseltek össze két oldalról, olyan erővel, hogy úgy éreztem, szétmorzsolnak és összetörik valamennyi bordámat.

A pap olyasfélét sziszegett, hogy istenkáromlás, amit művelek.

Azt nyögtem válaszként, hogy jövetelem egyetlen célja, megvédelmeznem őket a haláltól. Dehogy akarok én teológiáról diskurálni – engem csupán a tények vezérelnek. Rögtön le is csaptam következő tény-kérdésemmel: igaz-e, hogy az unikornisok halálának pillanatában állandó kísérőjelenség egy hatalmas durranás?

Azt dörmögte a pap, hogy ez igaz, de hát sok olyan durranás is létezik, amelyhez nem társul haláleset.

Megint nekiveselkedtem, és törekedtem, hogy növeljem ismereteiket a löfegyverekről, lövedékekről, ballisztikáról.

A pap azt a – szerinte talán zavarba ejtőnek szánt – kérdést vetette közbe: miképpen lehetséges, hogy az unikornisok még sohasem látták azt a gyilkoló szerkezetet, amiről annyit szavalok s ami őket is fenyegeti. Megint leírtam a lövészárkot, amely keresztülfut a hegytetőn, és azt is megint elmondtam, hogy az ember nagy távolságból is képes gyilkolni. Arról sem hallgattam, hogy a lelőtt unikornis fejét levágják a gazdag gyilkosok, és kérkedő módon otthonaik falát díszítik vele. Mindeközben azonban forni kezdett bennem a méreg. Az unikornisok ugyanis nem figyeltek rám, hanem inkább egymás között pusmogtak. Az a meggyőződés erősödött bennem, hogy a korábban tapasztaltaknál is korlátoltabbak.

Ámde olyasmi következett, ami világossá tette, hogy ők is kiábrándultak belőlem. Egyszer csak szétrepedt a hátamon a ruha, mert térdre kényszerítettek, és négy lábom kellett menekülnöm szarvaik döfködése elől. Közben szünet nélkül szajkózták, hogy istenkáromló vagyok. Elfutotta szememet a könny, de nem a fizikai fájdalomtól sírtam. Váratlan hirtelenséggel rám települt egy hatalmas unikornis és belepréselte arcomat a porba-piszokba. Egyúttal bizonyosra vehettem, hogy valóban eltörték a bordacsontjaim.

Szúró fájdalmat éreztem az oldalamban és egy olyan ütés ért a fejemen, amitől minden sötétbe borult. Ennyi, amire emlékszem az eset kapcsán.

2.

A vadászok találtak rám a mocsárban, és mit sem tudva küldetésem különös voltáról, igazán gondos elsősegélyben részesítettek, majd egy közeli kórházba vittek, ahol szintén első osztályú ellátást kaptam.

Amikor kiengedtek, a jobb lábam gipszben volt és bordáim erősen sajogtak. Visszatértem az ingoványos vidékre, de előzőleg vásároltam egy puskát, amit magammal vittem. Az volt a célom, hogy bemutatom és elmagyarázom az unikornisoknak a puska természetét – hadd lássanak egyet közelről végre! –, és ha jó szerencsével járok, úgy rendezhetem a sorsukat, hogy elvándoroljanak a mocsár olyan távoli részébe, ahol remélhetőleg sohasem lesznek felfedezhetőek.

Nem érzékeltetem velük sértettséget az engem ért durva támadásért. Be láttam, hogy ezt a tudatlanságuk számlájára írhatom, és valójában nem is várhattam egyebet.

3.

Moorav meglepődött, amikor meglátott. Nem lenne igazam ugyanakkor, ha azt állítanám, hogy akár ő, akár társai barátságatlanul fogadtak volna. Jól megvendégeltek, és öreg papjuk mellém húzódva szintén rágta a barna kenyeret és érdeklődött, hogy minden tekintetben felépültem-e. Kérdésével főleg viselkedésbeli „bajom”-ra utalt, s külön rákérdezett, hogy „abból” kigyógyultam-e.

Rögtön bejelentettem, hogy fegyvert hoztam, s az majd igazolja normális voltomat. A pap sejtelmesen mosolyogva megjegyezte: reméli, nem kezdek megint mindent előlről. Szóbeli csata indítása helyett felmutattam a puskát, és felvilágosítást adtam a típusáról is. Az öreg egyházi rápillantott s néhány rövid kérdést tett fel, amelyekre röviden, tárgyyszerűen válaszoltam. A többiek inkább az anyaga és a megmunkálása mikéntje iránt érdeklődtek s a működésére mérsékeltlen voltak kíváncsiak.

Étkezés után invitáltam őket, hogy jöjjenek velem a barlang bejáratához. Moorav ideges lett a javaslatomtól, de ragaszkodtam tervem kivitelezéséhez. El is értem, hogy a bejáratához gyülekezzenek, ott félkört alkottak mögöttem, vállhoz szorítottam a puskatust és belelöttem az ingovány fölötti légtérbe.

Különös, de nem volt valami megrendítő hatással rájuk az esemény. Azt mondták, hogy ez nem olyan durranás volt, ami halált jelez, és igazukat bizonyítandó körbemutattak, hogy lássam: valóban senki nem halt meg. Addig-meddig, hogy most is nevetni kezdtek rajtam. Én viszont, a magam részéről, megint közel álltam hozzá, hogy beguruljak, mindamellett elszántan törekedtem, hogy bizonyítsam a magam igazát.

Végül Moorav lépkedett a közelembé és azt javasolta, célozzak és lőjek őrá, mert csak ezen a módon érhet nyugvópontra a vitánk. Természetesen tiltakoztam az ellen, hogy meggyilkoljam. Ezen az aggodalmamon Moorav nevetni kezdett, és olyasmit mondott, hogy az én gyenge pontom az ijedőség. (Ennek

a második látogatásomnak az alkalmával azt a megfigyelést tettem, hogy úgy kezelnek, akár egy bolondot szokás, aki azonban nem életveszélyes. Az istenkáromlással kapcsolatos vádaskodást ezúttal mellőzték.)

Nekikeseredve kérdeztem a csoport főnökét, hogy valóban felkészült-e a halálra, valóban tudja-e, mit vállal népe szolgálataért?

Azt felelte, hogy az unikornisok csak a pogány időkben voltak halhatatlannak, manapság viszont mindenki meghal, s ő egyáltalán nem fél a haláltól.

Amikor elköteleztem magam az őket felvilágosító munkára, nem számítottam rá, hogy ilyen súlyos feladat elé is kerülhetek, ha viszont most nem cselekszem, soha nem bizonyíthatom be az igazamat. Felemeltem a fegyvert és a csövét Moorav fejére irányítottam. Pár pillanatig bizonytalankodtam, de mint-hogy az unikornisok továbbra is vihorásztak mögöttem, meghúztam a ravaszt. Felnyögött Moorav és megtántorodott. A fején ütött sebből vér kezdett ömleni és lassan egész valójában leomlott a porba, miközben a szemei úgy mozogtak, mintha keresnének valamit.

Nagy lett a csend mögöttem. Egyetlen szó nem hangzott.

4.

Magam ástam egy szerény sírt Moorav-nak. Nagyon lassan haladtam vele, mert az unikornisoknak nem voltak alkalmas szerszámaik, továbbá ők még most is arra vártak, hogy egy ember jön majd Mooravért, valami más ember, mint aki én vagyok.

5.

A barlangra csönd települt egész napon át. Csoportokba húzódva heverészték az unikornisok, de nem beszéltek egymással. Végül a pap közelített hozzám és jelezte, hogy váltani szeretne néhány szót. Szerinte nagy horderejű, de nem jó szolgálatot tettem az ő népének azáltal, hogy elvettem tőlük a halált, amit eddig úgy tekintettek, mint Isten ajándékát. Most már egészen bizonyosan elvándorolnak majd az ingovány egy másik részébe, ahogyan én is óhajtottam. S az egyben visszatérés lesz a régi időkbe, amikor nem létezett a halál. És ez azt is jelenti, hogy Isten és ellenségek nélkül belesüppednek az unikornisok lassanként a közönybe és eluralkodik rajtuk a kétségbeesés, aztán leginkább csak álomfejtéssel foglalkoznak, mert valószínű, hogy a halálról, vagy pontosabban: a haldoklásról álmodnak. Végül azonban elfelejtik majd, hogy létezett valaha egyáltalán halál.

Feltárta előttem a pap, hogy maradásra próbálta bírni az unikornisokat, de irtóztak a javaslattól, és mindez annak is főpróbája volt, hogy mennyire van még tekintélye előttük. A próba bizonyossága szerint nem engedelmeskednek többé neki, és nem hallgatnak rá. Azt az egyetlen dolgot kérte tőlem, hogy használjam a fegyveremet ellene is. Nagy szívességet tennék velem.

Mély szomorúsággal eltelten újratöltöttem a puskát. A barlang mélyén csöndben heverésztek az unikornisok. Még nem tudták, hogy örök életűek lesznek.

Csák Gyula fordítása

Peter Carey Ausztrália legünnepeltebb élő írója. Ausztrália Victoria államának Bacchus Marsh nevű kisvárosában született, 1943-ban. A reklámszakmában dolgozott Melbourneben, Londonban és Sydneyben. A nyolcvanas évek vége óta New Yorkban egyetemi tanár. Gyorsan felívelő írói karrierje az 1974-ben megjelent *The Fat Man in History* című novelláskötetéhez kapcsolódik. (A kötet címadó darab szerepelt az Európa Könyvkiadó 1983-as Égtájak antológiájában.) Az itt közölt fordítás az 1995-ben kiadott gyűjteményes kötetből (*Collected Stories*) való.

Michel Onfray

A végzet asszonyának elmélete

(Egy angyal emlékére)

Bárki tűnődik is a végzet asszonyának természetén, lelkeségén, mindenképpen az elkerülhetetlen tragédiával kerül szembe, amelyet a féktelen és radikális szabadság gyakorlata von maga után. Mert a valóság társadalmi és kollektív regiszterén szinte semmi sem tűnik kártékonyabbnak, mint ez a mágikus és csodálatos hatalom, amellyel szemben ellenérzéssel viseltetünk, különösen pedig akkor, ha a világtól ezért javakat, anyagi vagy egyéb előnyöket kapunk viszonzásul. A nomád lelkek, akik mindennemű társadalmi megállapodottságtól undorodnak, egyetlen tulajdona a szabadság. Az egyén és a társadalom közötti elviselhetetlen antinómiából, óhatatlanul két dolog következik: a zárt, kaszt-jellegű és zsarnoki társadalomban a szabad, szabados és kicsapongó egyén mindig a dinamit erejével hat. Annál is inkább, ha ez az egyén – nő.

Mi határozza meg e végzet asszonyának nőiességét?

Az örök asszonyi valamiféle feltételezett töredéke, amely csillagpor gyanánt járja útját a világegyetemben? Vagy a férfiak bizonyos fikciója, hogy annál erősebben megalapozhassák a nőkön uralmuk logikáját? Netán egyfajta társadalmi elképzelés, amelynek érdekében áll, hogy a nőt egész sor totemmel társítsa, amelyek áthatják és szerkezetileg meghatározzák a különféle csoportokat, nemzeteket és civilizációkat? Egyként hajlok mindezen feltevésekre, és

véleményem szerint a kicsapongó (libertine) nő már Linnénél megjelent és sorsa már akkor eleve megpecsételődött.

A kicsapongó öltözet, amennyire jól áll és elbűvölően hat Don Juanon, pontosan annyira kölcsönöz száználmas prostituált külsőt, ha nőre adják. Ez a típus minden társadalomban magához ragadja a lehetőséget, hogy elkerülje a feleség és családanya társadalmi alternatíváját. Mivel nem akar már harmadik lenni a családapá és a gyermek mellett, ez a szabados lény megáll a saját lábán, elutasítja a külső, tetszőlegesen megvonható támogatást, nem keres és nem talál semmiféle létotot önmagán kívül. Egyébiránt minden nő a végzet asszonya lehetne, ha nem vállalná a házasság és az anyaság sorsát, kötelezettségét, ám ez az a két világ, amelyben a nőnek ugyebár nem juthat kifinomult, egyéni szerep. Mert milyen egyénisége volna a családayának vagy a hűségés hitvesnek?

A kicsapongó nő megadja magának azt a jogot, amelyet általában és a hagyomány szerint csak a férfiak engednek meg maguknak: szexuális szabadságuk korlátlan gyakorlását, amely szerinte éppen úgy jár neki, mint ahogy a férfiak maguknak követelik. E nőalak Karl Krausszal szólva „a vágy és nem a gyermekszülés asszonya”, minden kötelmet lerázva magáról nem vesz már tudomást a birtoklás érzéséről, felszabadultan és ujjongva kéjeleg, mindenben a gépies és idomított, házasisított nő, a feleség és családanya ellentétéként; ő a nemi élvezet lelkes híve és szószóolója, nemi élmények mohó gyűjtögetője, a szerelem alvajárója. Alban Berg Lulu személyében ábrázolja e nőalak sorsát: e teremtést tulajdon szépsége átkozza el, veti alá a kicsapongás szükségsszerűségének, ezért engedelmeskedik tulajdon szabados természetének, vak és nemtörődöm meteoroként hányódva a hímnemű csillagok között.

Ahol a természet (natúra) a többneijűségre, a többférjűségre, a különfélelégre, a mozgásra, a szabad választásra, az átmenetiségre utal, ott a kultúra a monogámiát, a hűségét, a mozdulatlanságot, a változatlanságot, az egész életre szóló elkötelezettséget sugallja. A végzet asszonya az előbbi, a természetes, túlságosan is természetes világ mellett dönt, mert ez biztosítja egyedül lehetséges szabadságát, engedelmességét a szükségsszerűségnek. Minden helynek hátat fordít, ahol kikristályosodnak, megdermednek a dolgok, elhervad minden szépség, elsorvad minden életerő, minden könnyedség otromba nehézkességnek adja át helyét, testével-lelkével kívánja a nomád életet, a táborozást a csillagos ég alatt, nap mint nap, új meg új helyen. Izolda ő, aki a hajnali szürkület gyöngyházfényű homályában választ új Trisztánt magának.

A kicsapongó nő követeli magának a választás, az akarat jogát. A döntés hatalmát nem kéri a férfiatól, hanem elveszi tőlük, majd rajtuk gyakorolja. A nőkkal ellentétben, akik kéri a választójogot, ő amazonok módjára ragadja magához. Minél kevesebb a joga a választásra, annál inkább követeli. A hatalom akarásának ez a gyakorlata persze állandó háborúhoz vezet a férfiakkal, és évezredek óta dühöng közöttük a harc a szolgaságért vagy a rabszolgaságért. De jobb harcolni a szabad nőekkel, mint békét kötni a szolgalelkűekkel. Inkább az ádáz csata Luluval, mint a langyos kiegyezés az idomított és családias asszonnyal.

Lulu nemi vágya, libidója egyre terjeszkedik, életereje fokozódik. Minden méltatlan a szemében, ami bármire is kényszerítené őt. Vajon el tudnánk őt képzelni hűségés hitvesként, akinek egyetlen gondja férjének jóléte? Vagy áldozatos családanyaként, akit csak a szoptatás és a pelenkázás érdekel? Az

életöszön összpontosul a szeszélyeiben, ez bolyongásainak egyetlen törvénye a világban. A zsidó-keresztény törvények szerint ő erkölcstelen, viszont új, másokra is érvényes etikát iktat törvénybe: nem tiltja azt másnak, amire följogosítja önmagát. Abszolút hedonizmusa nem ismeri el és nem tiltja a törvények érvényét sem jobban, sem kevésbé másra, mint önmagára nézve. A világ csupán alkalmi találkahely az állandóan mozgásban lévő akaratok számára. A férfi és női kicsapongó morál mindenekelőtt olyan interszubsjektivitás akarása, amelynek nincs egyéb határa, mint az egyik fél szakítási szándéka vagy elutasítása.

A polgári morál totemet fabrikált magának tartós használatra, olyan formákra redukálva a szerelmet, amelyek feltételezik az érzelm és a szükségszerepesség, a szenvedély és a józan belátás, a ragaszkodás és a jó üzlet, az egyéni egyedi és a kollektív társadalmi, az egyed és a faj egymást kiegészítő összebékítését. Ezen erővonalak metszéspontjában található az otthon, a család, a monogámia, a hűség, az anyaság, az apaság. Minden egyetlen mozdulatlan fókuszpont felé tart, amely az örök visszatérésnek, a perpetuum mobilének felel meg: a boldog házaspárnak az a sorsa, hogy lassan hamvadjon el a társadalmi szertartások állandó ismétlődésének hétköznapiasan langyos hőfokán, létrehozva a hatalmas közösségi építmények genealógiai sejtjeit. Lulu a maga naiv módján e totemre ront tűzzel-vassal.

A végzet asszonya irgalmatlan harcot vív a csordaszellem kikristályosított formáival, a társadalmi hazugságokkal, a törzseket összetartó mítoszokkal. Wedekind a következőt írja a színháznak és Lulu alakjának szentelt lapjain kora erkölcstelenséget és obszcenitást bíráló polgári morálja ellen: „Az emberiség a legközelebbi szabadságharcát a szerelem feudalizmusa ellen fogja megvívni.” A polgári erkölccsel az emberi morált állítja szembe. A művész a katolicizmussal kacérkodó kapitalista, ipari társadalom pozitív jogszemléletével szemben mindenkinek a vágyakra, az öröme és a kéjre való természetes jogát hangsúlyozza. Alban Berg a következő alcímet adhatta volna operájának: Az ő moráljuk és a miénk.

Addig is, amíg az általános, szabados forradalom nem túl valószínű, feltételezett győzelmét várjuk, Lulu diadalát, amelyet személyiségét az egész társadalomra kiterjesztve ér el, arra vagyunk kárhóztatva, hogy fájdalmas, tragikus, sötét korban éljünk, amely – gondolkodjunk józanul – valószínűleg addig tart, amíg világ a világ. Még nem érteztünk el a hedonizmus kellemes korszakába, bár egyre kevésbé vagyunk kiszolgáltatva a múlt bukott, asketikus ideáljának, ekképp még mindkét világot el kell viselnünk, és még mindig szenvedünk egy máig tartó múlt görcsös szokásaitól. A régi beidegződések élősködnek jelenlegi tetteinken, és a szokások megnehezítik a forradalmi etika diadalra jutását. A kicsapongó férfi ezért figyelhet meg önmagán a megszokásból származó reakciókat és reflexeket, amelyektől nehéz megszabadulni. Mindezek skálája a féltékenységtől a kizárólagos birtoklásig vagy egyéb zűrzavaros érzésekig terjed, e skálán válaszol a megszokás miatt polgári módon, amikor pedig művészként akar gondolkodni és érezni. A retorika erejével támaszt alá egy konzervatív, sőt reakciós logikát, hogy legitimálja saját tévelygését, sőt eltévelyedését.

Lulu tombol, dühöng és megaláz, mert cselekszik, gondolkodik és szereplőként viselkedik egy hedonista univerzumban, amely a régi világot gyászolja.

Partnerei viszont megmaradtak a régi értékeknél. Ő a korlátlan szabadságot iktatja törvénybe, a többiek viszont a konformizmust, a jó szándékú és együgyű monogámiát, a házastársi hűséget és a családi otthon biztonságát. „Mindenki magának akarja a több férjű nőt – írja Karl Kraus. – E vágyat és semmi egyebet kell minden szerelmi tragédia elsődleges forrásának tekintenünk. A férfi azt akarja, hogy őt válasszák, ám nem adja meg a jogot a nőnek a választásra.” Wedekindnél és Alban Bergnél szintén mindenki ennek a logikának engedelmeskedik: orvos és festőművész, lakáj és gimnazista, professzor és újságíró, atléta és aggastyán, herceg és rendező, de még a leszbikus grófnő is csak magának akarja Lulut, csak magának, mindenki más kirekesztésével. Ami pedig a kicsapongó nőt illeti, ő mindent és mindenkit akar, egyszerre vagy egymás után, neki igazán tökmindegy. Ő nem akar tudni semmit és a primitív módon megélt ártatlanságot élvezni.

Ekképp Alban Berg operájában a tragédia akkor következik be, amikor egyik vagy másik szereplő felfedezi a másik természetét. Minden ilyen lelemény a negatívumot, a bűnt, az öngyilkosságot, a halált vonja maga után. Mihelyt valaki jól értesülten sok mindent megtud Luluról, sorsa lehető legrosszabbra fordul: Dr. Goll, orvosprofesszor, az első férj, agyvérzésben hal meg, amikor szobája ajtaját belökvé meglepi a festőt felesége lábainál, amely viszonyban Lulu a Nelly névre hallgatott. A festőért, az új férjért, öngyilkosság formájában jön el a halál, amikor értesül feleségének – akit éppen Évának hívnak – múltbéli, beláthatatlan hódításairól. Mindezt Schön mondja el neki, aki táncosnőt csinált Luluból, és fenyegeti, zsarolja, hogy mindent tovább is ad róla. Ugyanez a Schön viszont rájön, hogy Lulunak a legtöbb esetben mindig van valakije férjén kívül, sőt, a férfi fiával, Alwával is viszonya van. Ez okból Schön Lulu szeme láttára öt golyót röpít saját testébe, ám e látványra az asszonynek szeme se rebben. A fiúval való viszonyában Lulu Mignon néven szerepelt...

Tehát lehetőleg a másiktól nem kell tudni semmit, mert a tudás az eredendő bűn, ha ugyan van ilyen, meg kell elégednünk a másakra vonatkozó minimális információval, nem szabad arra törekednünk, hogy megismerjük múltját, amelyre nyilván a jövője is hasonlítani fog, sőt a jelene se foglalkoztatasson minket igazán: ettől kell őrizkednünk, ezt kell magunknak megtiltani. A múltra és a jövőre vonatkozó féltékenység, akár képzelgés, akár valóságtartalmú, a birtoklás, a birtokon belüliség vágyáról árulkodik, a mindenhatóságot akarja. Ez pedig a régi kisajátító polgári világ modellje: ettől kell megszabadulnunk. Maga Lulu, a szabadosság allegóriája, majdnem szintén úgy esik áldozatul az etikai romhalmaznak és hatalmi következményeinek, mint az ő áldozatai: összeesik, elájul a színházban, mert nem akar táncolni szerelmének, Schönnek szeretője jelenlétében. Mihelyt megtudja, hogy a másik lány jelen van, összeroskad, halottnak tettet magát, igyekszik az öntudatlanságba, szimbolikusan a tudat másik oldalára menekülni.

Mi az, amit nem láthatunk be? Hogy nem egyedül vagyunk a világon. Mit lehetetlen megérteni? Hogy léteznek mások is, hogy mások is legalább olyan jók, mint mi vagyunk. Hogy kétes minden helyzet, de különösen a szerelmi kapcsolat, mert e téren soha nem biztos semmi. Nincs abszolút, radikális, végérvényes, örök monogámia, és csak egy illúzió idejére tart az egész. Mitől óvakodjunk? Attól a bizonyosságtól, hogy a libidó, a nemző erő, a faj munkája,

a gyönyör igényének egyenlőtlensége olyan mozgásokhoz vezet, amelyek határára földrészek emelkednek föl, míg mások eltűnnek a mélyben. Ne higgyük el, hogy senki sem tehet semmit e különböző rétegek e tektonikus elmozdulásával szemben. Gyilkos téveszme, hogy az új kérő többet adhat, mint az előző, vagy akár a következő, akik voltak vagy lesznek. Ennél sokkal többet ér a pillanat ártatlansága, a jövő elképzelhetetlenségével párosuló feledés hatalmas ereje. Elégedjünk meg a jelen pillanattal és próbáljuk meg azt a legnagyobb intenzitással átélni.

Ha elutasítjuk a természetes poligámiát, ha szükségszerűséget tulajdonítunk a civilizációs monogámiának, akkor vagy e kihívás szellemében élünk, vagy a halálösztönnek szolgáltatjuk ki másokat és magunkat is. A hazugságnak, a csalásnak, az illúziók dédélgetésének, sőt az öngyilkosság elkövetésének vagy a mások megsértése, megölése, legyilkolása vágyának – mert ugyan van-e egyéb megoldás? Wedekind, Kraus és Berg kora többé-kevésbé egyidejű Freud ezen ösztönökre vonatkozó munkáinak megjelenésével. A dekadens és szimbolista századvég, a halálösztön szenvedélye, a dekadencia, a bukás, a felbomlás Luluból sötét és gyilkos, bűnöző hajlamú hősnőt csinál, aki elvágott torkokat és revolvergolyók ütötte sebekkel teli mellkasokat hagy maga után. Vágytól megittasult lesbizikus nők, akik a kolerában találják meg az üdvösséget, hasfelmetszők, sorozatgyilkosok, kerítő hercegek és márkik, gyilkos négerek és szadista idomárok, vérbajos újságírók és sikkasztó bankárok, csurom vér kések és vérszomjas tömeggyilkosok, gyászos utcák és meredek, sikamlós lejtők jelzik az útját. Érosz és Thanatosz társítása elárulja az évszázad szenvedélyét a vérszagú sperma és morbid előszeretetét a hullaszagú testek iránt.

A vétek, a büntudat, a fájdalom, a büntetés, a szenvedés, a bűn, a gyilkosság a kicsapongó nőből olyan lényt csinál, aki pusztulást hagy maga mögött. Miben áll ez a végzetszerűség? A latinok fátumában a végzet föltételezi, hogy nem lehet megmenekülni előle, bármit is teszünk, mint ahogy szinte lehetetlen megszabadulni a férfiak számára azoktól a nőktől, akiken az első pillantásra látszik, hogy katasztrofális hatásúak. Az életösztön, amelyet a civilizáció és a kultúra megnyirbál, majdhogynem tilalmaz és társadalmi körülmények közé kényszerít, föloldódik a halálösztönben és különféle formáiban. A végzet asszonya e feloldódás kéréseivel előmozdítja.

Az erotika és a halál e társításában a polgárság a freudi értelmű szublimáció eszközeit keresi és találja meg. Inkább a hulladékot, nem a hódítást ünnepli a kicsapongó nőben. Nem annyira a haladást, mint inkább a hanyatlást csodálja személyében: a kicsapongó nő a negatívum emblémája lesz, az értékek átértékelésének alkalmául szolgál. Lulu nőnemű Don Juanként korlátlanul, határtalanul éli meg az életöztönt. Hímnemű ikertestvérehez hasonlóan nagy ostobaságnak tartja, hogy csak egyet lehet szeretni, mert ez az összes többi lehetőség rovására megy. Halálos bűnnek minősül a szemében, hogy valaki eltiltja magától az egész világot, annak egyetlen apró része, száználmas, nevetéses töredéke kedvéért. A kicsapongó szükségszerűségének csak egyetlen szabadság felel meg: a beleegyezés. Lulu a beleegyezés, tehát a szabadság asszonya. Ezzel rémíti halálra a morális bizonyosság, a gyakorlati erények és a világi igazságok képviselőit.

Ez a szabadság támadja meg a civilizáció fétiseit, az életösztön ront rá a halálösztönre, a felfegyverzett cinizmus a csordaember ostobaságaira: mindez elég ahhoz, hogy a kicsapongó nőt végérvényesen a végzet asszonya közelében keressük? A kicsapongó nő, aki jól ismeri a levés ártatlanságát, az értékek átértékelését, az emberi és az emberfölötti között feszülő vágy kötelét, ezért szabadságát az engedelmesség szükségszerűségében találja meg, megízelve a nagy egyedüllétet, a szolipszista sivatagokat, a túlvilág nélküli univerzum magányát, mit sem tudva a ressentimentről, megnyugszik saját ereje örök visszatérésében, miután meggyőződött a valóság tragikus és tékozló természetéről. Ő „par excellence” nietzschei lény, mert a dionüoszosi metafizikát szemlélteti legapróbb részleteiben, csakúgy a másságban, mint az interszubbektivitásban.

A végzet asszonya ő a radikális módosulás miatt, az elkerülhetetlen forradalom okán, amelyet végrehajt annak testében, akivel összehozza a sors, vagy akit kiválaszt és megérint. Akit választ, átalakítja, rákényszeríti az életösztön vállalását, egészen a halálösztön peremvidékéig, a szakadékig, amelyben elveszhet, lelkével, szabadságával, erejével, méltóságával, azonosságával, sőt egész létével együtt. Orvosprofesszor vagy gimnazista, festőművész vagy újságíró, atléta vagy grófnő, aggastyán vagy herceg – Lulu mindegyiknek elcsavarta a fejét, megváltoztatta, átformálta őket. Megkaparintotta testüket, lelküket, beljűk fecskendezte az életöröm erőszakosságát, amely időnként visszájára fordulva a felbomlás hatalmas erejévé alakul és felzabálja mindazokat, akik éppen tőle veszítették el eszüket.

A kicsapongó nő elfogadja az életörömet, de megáll azon a ponton, ahol megéri a felbomlás szagát. A végzet asszonyát viszont éppen ez az illat vonzza, úgy ápolja a halálösztönt, akár valami mérges palántát, amelynek a növekedéshez és a fejlődéshez az akasztottak spermájára, az öngyilkosok vérére, majd újabb áldozatok lelkére volna szüksége. A nőnemű Don Juan cseppenként veszi el a kiválasztottak spermáját, egészen az utolsó vérig. Néha egészen a halálig elmegy a gyönyör útján, sőt ő maga is lehet az általa fölszabadított, félelmetes erők áldozata. Egyébiránt elképzeltetetlen, hogy a kicsapongó nő vagy a végzet asszonya anyaságot vagy párkapcsolatot vállalna, a házasság, a monogámia és a hűség annyira idegen tőle. Tragikus természetének rendeltetése és lényege föltételezi a rombolást, a megsemmisítést. A férfiak, akik tekintetével egyetlenegyszer is összeakadt a tekintete, mintha óriáskígyóval néztek volna farkasszemmet, tudják jól, hogy kővé váltak tőle, életük visszanyerésének reménye nélkül.

Romhányi Török Gábor fordítása

Michel Onfray francia filozófus 1959-ben született Normandiában. 1989-től megjelenő munkái sikerének köszönhetően 2002 óta független filozófusként és íróként tevékenykedik, és ugyanebben az évben megalapította az észak-franciaországi Caen-ban saját főiskoláját (Université populaire). Onfray filozófiai munkásságára nagy hatással volt Nietzsche, Freud és Marx, elméleteit és gondolkodásmódját az epikureus és hedonista filozófiai hagyomány formálta.